

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Provo van de politieke pornografie: leven en werk van Bernhard Willem Holtrop.

Driessen, F.J.A.

Citation

Driessen, F. J. A. (2024, October 9). *Provo van de politieke pornografie: leven en werk van Bernhard Willem Holtrop*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4094529>

Version: Publisher's Version
License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4094529>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

SAMENVATTING

Toen op 7 januari 2015 de islamistisch geïnspireerde moordaanslag plaatsvond op de redactie van het Franse satirische tijdschrift *Charlie Hebdo* was perstekenaar Bernhard Holtrop afwezig. Goede vrienden en collega's vonden de dood. De Nederlander stond vervolgens – à contrecœur – in het middelpunt van wereldwijde belangstelling.

Van de Nederlandse perstekenaars die na de Tweede Wereldoorlog actief waren, is Bernhard Holtrop historisch gezien de interessantste. Het lukte hem binnen zijn vakgebied vanuit Nederland carrière te maken in Frankrijk en de internationale top te bereiken. Dit ging niet zonder slag of stoot. Een rode draad in zijn loopbaan vormen botsingen met de grenzen van de vrijheid van meningsuiting. Al op jonge leeftijd, in 1966, werd hij door de Nederlandse politie gearresteerd op verdenking van majesteitsschennis en belediging van het openbaar gezag. Later leidden zijn politieke spotprenten en stripverhalen in Frankrijk eveneens tot juridische verwickelingen, en zelfs censuur. Deze conflicten zijn te herleiden tot zijn handelsmerk: de 'politieke pornografie'.

Provo van de politieke pornografie. Leven en werk van Bernhard Willem Holtrop biedt een analyse van Holtrops loopbaan en oeuvre aan de hand van een drietal onderzoeksvragen. Allereerst lag binnen het gezagsgetrouwe en preutse antirevolutionaire milieu waarin Holtrop opgroeide een loopbaan als perstekenaar beslist niet voor de hand. Waarom koos hij dan voor een beroep dat wordt gekenmerkt door een gezagsondermijnend karakter? Een tweede kwestie betreft de ontwikkeling en inzet van politieke pornografie. Waarom koos perstekenaar Bernhard Holtrop uit het arsenaal aan mogelijkheden dat hem als satiricus ten dienste stond voor dit instrument? Ten derde wordt nagegaan hoe Bernhard Holtrop en diens oeuvre onderdeel uitmaken van de naoorlogse revolutionaire maatschappelijke ontwikkelingen in Nederland en Frankrijk die bekendstaan als 'de jaren zestig' oftewel 'les années 68'.

Voor het onderzoek is geput uit een omvangrijke reeks bronnen in Nederland en Frankrijk. Geraadpleegd zijn onder meer de Provocollectie in het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG), rechtbank-

verslagen in het Noord-Hollands Archief te Haarlem evenals het archief van Uitgeverij De Harmonie, ondergebracht bij het Literatuurmuseum te Den Haag. Voor tijdschriften zijn onder meer het Regionaal Archief Zuid-Utrecht, het IISG en het IWO-depot van de Universiteit van Amsterdam (UvA) bezocht. Daarnaast zijn digitale kranten- en tijdschriftencollecties via Delpher (Nederland) en Gallica (Frankrijk) bekeken. De internationaal georiënteerde Nederlandse website Comiclopedia bood degelijke achtergrondinformatie over pers- en striptekenaars.

Om de aan milieu en opvoeding gerelateerde onderzoeksvragen te beantwoorden lag onderzoek naar de familiegeschiedenis en Holtrops jeugd voor de hand. Afgezien van secundaire literatuur over de antirevolutionaire emancipatiebeweging was het Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme (1800-heden) van de Vrije Universiteit Amsterdam een belangrijk archief. Het verschaftte inzicht in Holtrops grootvader van moederszijde Jan Durks de Vries, die landelijke politieke ambities koesterde en tot op het hoogste niveau contacten onderhield binnen de Anti-Revolutionaire Partij (ARP).

Egodocumenten en herinneringen vormen andere belangrijke bronnen voor inzicht in de familiegeschiedenis. Vader Roelf Holtrops ervaringen in kamp Vught bijvoorbeeld zijn gepubliceerd onder de titel *Arts in oorlogstijd* (2012). Daarnaast is gebruikgemaakt van interviews. Er is een corpus samengesteld dat bestaat uit enkele tientallen vraaggesprekken. Voor zover nog in leven zijn interviews afgenomen met familieleden, voormalige klasgenoten, medestudenten, collega's, vrienden en kennissen uit verschillende perioden in Holtrops leven. Vaak beschikten deze getuigen ook over aanvullende bronnen zoals krantenknipsels en foto's. Het middels oral history reconstrueren van de familiegeschiedenis en Holtrops jeugd was niet alleen belangrijk voor eventuele antwoorden op onderzoeksvragen. Het beschrijven van de familiegeschiedenis bood, en passant, gelegenheid in te gaan op het preutse maatschappelijke en politieke klimaat in Nederland aan het einde van de negentiende en begin van de twintigste eeuw. De gevoerde gesprekken leverden daarnaast informatie op waarmee Bernhard Holtrop kon worden geplaatst in contemporaine maatschappelijke ontwikkelingen.

Ook is informatie direct verkregen van en via Bernhard Holtrop. Er zijn twee grotere interviews afgenomen, een eerste in Parijs en een tweede samen met zijn echtgenote op het Bretonse eiland Île de Groix. Aanvullende informatie is vervolgens ontvangen via e-mail. In journalistieke interviews heeft Bernhard Holtrop, vaak tot frustratie van zijn gesprekpartners, zelden het achterste van zijn tong laten zien. Daarbij komt dat echtgenote Medi Brath zich in de televisiereportage *De koele woede van Bernhard Holtrop* (VPRO, 2008) liet ontvallen: 'Je zegt niet de hele tijd de waarheid.' Holtrops ontoe-

schietelijkheid maakt het voor de onderzoeker echter ook eenvoudiger om gepaste afstand te bewaren.

Afgezien van enig proza, rubrieksteksten en stripscenario's publiceerde Bernhard Holtrop gedurende zijn loopbaan voornamelijk stripalbums en verzamelbundels met politieke spotprenten. De Bibliothèque nationale de France kocht de archieven op van Holtrops collega Georges Wolinski (1934-2015) en van Bernhard Holtrop zelf. Het onderstreept het wetenschappelijke belang dat men in Frankrijk aan perstekenaars en hun oeuvre hecht. Zijn oeuvre van ruim 25.000 tekeningen was gedurende het onderzoek echter nog niet toegankelijk gemaakt of gedigitaliseerd. Het winnen van de Grand Prix de la ville d'Angoulême 2013 – het hoogst haalbare voor een striptekenaar – bevestigde het belang van Bernhard Holtrop als grafisch kunstenaar.

Voor onderzoek met aandacht voor de persoon Holtrop, de loopbaan en het oeuvre was een biografie de geëigende vorm. In afwijking van een conventionele biografie wordt, mede op verzoek van Bernhard Holtrop, geen aandacht besteed aan zijn gezinsleven. Gezien de langdurige dienstverbanden is er ook geen aandacht voor zakelijke beslommingen. Omdat de loopbaan van Holtrop al enigszins in de nadagen verkeerde, vormen de aanslag op de redactie van *Charlie Hebdo* en de nasleep ervan het sluitstuk van de biografie. Om de persoon Holtrop tot leven te laten komen, is onder meer een door hemzelf geschreven dag uit zijn leven opgenomen.

Ten slotte: om het onderzoek te onderbouwen zijn uiteraard Holtrops stripalbums en verzamelbundels bestudeerd maar vanwege copyrights ontbreken in *Provo van de politieke pornografie* de meeste relevante prenten en stripverhalen. *Provo van de politieke pornografie* biedt ook geen compleet en systematisch overzicht van alle verschenen publicaties.